

Múzeum
Slovenského
Národného
Povstania

MUSEUM OF SLOVAK NATIONAL UPRISING

Marek Syrný
a kolektív

2012

SLOVENSKO V ROKU 1941

POLITIKA • ARMÁDA • SPOLOČNOSŤ

Príloha č. 1

Pluk útočnej vozby

Turč. Sv. Martin 22. november 1941

Čís. 1156 Taj./1941

Vec: Materiálna situácia tankov
pri PÚV.T A J N Ě ! S ú r n e !
Ministerstvo národnej obrany
II/1
Bratislava.

Na ústny rozkaz náčelníka štábu ministra národnej obrany hlásim:

Do konca októbra t. r. bola vykonaná montérmi Českomoravských strojární Praha pri PÚV montáž predných pancierových dosák vo veži ako aj zamontovanie kanónov 3,7 cm vz.38 s príslušnou lafetáciou do 20 tankov typu Lts-40.

V tomto čase boli tiež zamontované do všetkých tankov radiostanice Telefunken.

V prvej polovici mesiaca novembra bolo výrobcom dodané PÚV 20 kusov delových zámer-
ných ďalekohľadov, 40 kusov guľ. zámerných a 20 periskopov pre shora uvedených 20 tankov.T. č. nachádza sa shora uvedených 20 tankov Lts-vz.40 v revíznej prehliadke motorov,
prevodových skriní a ostatného príslušenstva montérom fy ČKD-Praha v tech. dielňach PÚV.
Po skončení revízie bude vykonaná montáž optických zámerných ďalekohľadov a periskopov
a ďalej podrobná rektifikácia zbraní, ktorú dodávateľská firma kanónov-Škodove závody pod
dohľadom voj.doz.orgánov pri ŠZ v Dubnici.Po týchto prácach bude vykonaná komisionálna skúška lafetácie všetkých zbraní pred
komisiou složenou zo zástupcov MNO, PÚV,ČKD a ŠZ. Spojená s ostrou strelbou podľa
podmienok objednávky týchto tankov.Po skončení všetkých prác všetky tanky sú/typu Lt vz.38 a 40/ sú nutne potrebné pre vý-
cvik mužstva odv.ročníka 1941 a pre precvičenie mužstva starších ročníkov u pluku.Iných starších typov tankov ako Lt vz.34 a 35 nedá sa ani v dohľadnej dobe použiť pre
výcvik, lebo tieto všetky treba podrobiť celkovej generálnej oprave, čo je závislé na dodaní
potrebných súčiastok zo zahraničia a možnosti opráv u vojskového telesa. Tieto typy tankov
nie je možné pred týmito generálnymi opravami akokoľvek použiť.Dokiaľ PUV nedostane špeciálne pásové vozidlá pre odsun havarovaných a poškodených
tankov, nemôže postaviť žiadnu bojovú jednotku tankov pre použitie v poli.Akákoľvek improvizácia v tomto smere, podľa získaných skúseností z poľného ťaženia
na východe, vzhľadom na veľké vzdialenosti odsunov v poli je len na škodu drahocenného
materiálu tým, že pre tieto odsunu muselo sa používať tankov, ktoré musely byť vytiahnuté
z bojových jednotiek.Veliteľ PÚV
Pplk.útv. Štefan Čáni
[Pplk. Š. Čáni]

VHA Bratislava, f. MNO Taj. 1941, k. 10, č. 1156/Taj.1941

HLINKOVA GARDA NA SPOLOČENSKO-POLITICKEJ SCÉNE SLOVENSKA V ROKU 1941

ANTON HRUBOŇ

„Hlinkova garda ako politické vojsko slovenského národného socializmu v no-
vom roku ide ďalej nekompromisne bojovať za očistenie národného života a za soci-
álnu spravodlivosť slovenskej pospolitosti. Práca bude ťažká, ale tým radostnejšia,
keď sa ukážu ďalšie výsledky pre blaho slovenského národa a štátu. Prvou potrebou
zdarnej práce musí byť i v tomto roku tvrdá disciplína a bezpodmienečné splnenie
všetkých rozkazov. Kto tak nebude konať, stane sa zradcom slovenského národného
socializmu a vylúči sa sám z radov Hlinkovej gardy.“

(Z rozkazu okresného veliteľa HG vo Zvolene z 3. 1. 1941)²⁸⁸

Do roku 1941 vstupovala Hlinkova garda (HG) v postavení, ktoré do veľkej mie-
ry korešpondovalo s jej politickými ambíciami. Vrcholiaci mocenský konflikt medzi
Tisovým konzervatívnym krídlom a radikálne orientovanou skupinou okolo Vojtecha
Tuku a Alexandra Macha bol napriek zavádzajúcim vyhláseniam o jednote všeobecne
známou skutočnosťou a verejnosť s napätím očakávala jeho rozuzlenie. Hoci pohľad
na riešenie niektorých otázok oba tábory spájal, v iných sa úplne rozchádzali.

288 Archív Múzea SNP (A MSNP) Banská Bystrica, f. VIII, k. 6, príř. č. 288/61. Rozkaz okresného
veliteľstva Hlinkovej gardy vo Zvolene z 3. 1. 1941.

Hlavný bod vzájomného sváru predstavovala otázka charakteru a ďalšieho smerovania režimu. Oporou radikálov a nástrojom nátlaku voči umiernenému prúdu Hlinkovej slovenskej ľudovej strany bola aj v tomto období HG, ktorá si tento status získavala prinajmenšom už od obdobia po hektickej jari 1939. Ašpirácie gardy do nového roka na stránkach jej tlačového orgánu vytýčil v novoročnom čísle hlavný veliteľ v príhovore k príslušníkom organizácie nasledovne: „*Samostatnosť je životnou otázkou národa, a preto musíme splniť všetko to, čím je podmienená existencia samostatného slovenského štátu, a to: vytvoriť moderný národnosocialistický štát. Bude to práca revolučná. Uskutočnime tým sociálnu časť zásad slovenskej revolúcie. Vy ste avantgardou i tejto revolúcie, tak, ako ste boli avantgardou boja za samostatnosť. Zvíťazili sme v prvom boji, lebo sme vydržali v útoku. Zvíťazíme i v tomto boji, lebo sme odhodlaní neustúpiť*“.²⁸⁹

Rozpory vo vnútri HSĽS tiahnuce sa už dlhší čas viditeľne eskalovali. O nezhodách vo vládnom tábore Berlín informoval vo svojej prvej správe zo 17. januára 1941 aj nový vyslanec Hans Elard Ludin.²⁹⁰ Ten len krátko predtým vo funkcii vymenil po Salzburgu dosadeného Manfreda von Killingera, ktorý v nesúlade s pokynmi Zahraničného úradu namiesto konsolidácie pomerov podporoval politické iskrenie na Slovensku, čo v konečnom dôsledku viedlo k jeho odvolaniu. Pre zamedzenie vzniku neželaných pomerov H. E. Ludina inštruoval minister zahraničných vecí Joachim von Ribbentrop i Adolf Hitler v zmysle, aby roztržkám naopak zabraňoval, stal sa spojiťvom medzi konzervatívcami a radikálmi a našiel si cestu i k J. Tisovi. Súčasne obaja zdôrazňovali, že Nemecká ríša síce sympatizuje s národnosocialistickým krídlom, avšak akékoľvek úvahy o zásadnej zmene mocenského rozloženia síl sú nemysliteľné, pričom Slovensko sa malo i naďalej profilovať ako samostatný „vzorový štát“.²⁹¹

O Ludinových pokynoch však tušil málokto, zraky verejnosti sa v tom čase upierali predovšetkým na slávnostné ukončenie kurzu veliteľov HG v Trenčianskych Tepliciach dňa 21. januára 1941, kde mal hlavný rečník V. Tuka konečne jasne predstaviť požiadavky radikálov a špecifikovať dovtedy len veľmi hmlistý program slovenského národného socializmu.²⁹² Zo zákulisia prenikali na povrch neoverené informácie, že práve na tomto podujatí ministerský predseda vydá HG pokyn k štátnemu prevratu. J. Tiso bol o aktivitách jej vedúcich osobností informovaný z viacerých zdrojov. Obzvlášť znepokojujúco pre neho pôsobili správy o údajnom vyzbrojovaní HG.²⁹³ Do kariet prezidentových protivníkov nahrávala aj demisia ministra národnej obrany Ferdinanda Čatloša, ktorá v inkriminovanom čase ležala na jeho stole. Ministra národnej obrany za vzniknutej situácie zastupoval minister vnútra. A. Mach bol však v danom

289 Hlavný veliteľ svojim gardistom. In: Gardista, r. 1941, č. 1, s. 2.

290 ĎURICA, Milan S.: Jozef Tiso 1887–1947. Životopisný profil. Bratislava 2006, s. 286.

291 BAKA, Igor: Pozadie neprijatej demisie ministra národnej obrany gen. I. tr. Ferdinanda Čatloša v januári 1941. In: Vojenská história, r. 2009, č. 1, s. 5–6.

292 K ideologickým bojom o interpretáciu obsahu tzv. slovenského národného socializmu pozri napr.: HRUBOŇ, Anton: K problematike ideológie slovenského národného socializmu. In: SOKOLOVIČ, Peter (ed.): Slovensko medzi salzburskými rokovaniami a vypuknutím Povstania (Slovenská republika 1939–1945 očami mladých historikov VIII.). Bratislava 2009, s. 18–30; KAMENEC, Ivan: Zmätanie sa medzi politikou, kultúrnou tvorbou a vlastným svedomím. In: KAMENEC, Ivan: Spoločnosť – politika – historiografia. Pokrivené (?) zrkadlo dejín slovenskej spoločnosti v dvadsiatom storočí. Bratislava 2009, s. 133–139.

293 MEDRICKÝ, Gejza: Minister spomína. Bratislava 1993, s. 124.

týždni na ozdravnom pobyte vo Vysokých Tatrách, čo znamenalo, že oba kľúčové bezpečnostné rezorty pri tomto scenári ovládal V. Tuka. Prevrat, pôvodne plánovaný už na 8. januára 1941, mal všetky predpoklady na to, aby sa úspešne uskutočnil.

Ludácki konzervatívci nezostávali v nečinnnej defenzíve. V predvečer konania turčianskoteplíckej akcie vystúpil J. Tiso na kurze tajomníkov HSĽS v Bratislave s rečou, ktorou rezolútnym spôsobom reagoval na čitateľné snahy gardistických kruhov o nacizáciu režimu v duchu nekritického kopírovania nemeckého vzoru. Prezident sa vyjadril v tom zmysle, že aj za vtedajšej neotrasiteľnej hegemonie Nemecka musí ísť slovenský národ vlastnou cestou, pretože nemá žiaden racionálny dôvod na preorientovanie sa. Podporu jeho línie budovania „ľudového Slovenska“ dokonca odvážne odhadol na 99 %.²⁹⁴ Hoci sa tieto slová akiste môžu zdať nadnesené, podpora národnosocialistických politikov bola skutočne veľmi malá.

Radikáli, protežovaní beráterom pre HG a šedou eminenciou sprisahania Viktorom Nagelerom, si to dobre uvedomovali. Zostáva stále otvorenou otázkou, či práve táto skutočnosť bola hlavným dôvodom, prečo sa neodhodlali na frontálny útok proti „spiaťtočnickej“ skupine HSĽS. Možno predpokladať, že pod dojmom neúnosnosti riešenia svojich požiadaviek pučom zvolili evolučnú cestu ich vymáhania. Preto aj vyraďenie absolventov veliteľského kurzu HG v Trenčianskych Tepliciach vyznelo napriek niektorým prognózam vcelku pokojne. Predseda vlády podľa predpokladov podrobil kritike stúpencov „staroľudáckeho ducha“, ktorí podľa neho nie sú schopní, resp. nechcú pochopiť potrebu obrodu režimu v intenciách národného socializmu: „... V Ľudovej strane sú dva smery: Sú tam staroľudáci demokratického razenia a gardisti, národnosocialisticky smýšľajúci. Neobviňujem nikoho. Nie som zvyknutý nadávať, ako sa to z druhého brehu často robí. Staroľudáci nemohli doteraz striasť so seba demokratickú mentalitu, oni sa ešte vždy pridŕžavajú pražského hesla, že demokracie, toť diskuse...“.²⁹⁵

Na Tukovej reči je pozoruhodné, že po prvýkrát otvorene priznal rozpory vo vnútornej politike, no za nositeľa staroľudáckeho prúdu prekvapujúco neoznačil prezidenta, ktorý podľa premiérových vyjadrení stál s ním na jednej línii. Na záver V. Tuka prítomným predstavil dlho očakávaný program slovenského národného socializmu – zhrnutý do 14 bodov. Zmes širokých, miestami bezobsažných téz zapôsobila na revolučne naladenú časť publika dosť rozpačito. Premiér totiž nepredostrel nič, po čom by už HG ústami A. Macha, Karola Murgaša či ďalších vrcholných funkcionárov nevolala už dávnejšie. Ministerský predseda sa dožadoval reformy snemu, finančnej a územnosprávnej administratívy, hospodárenia štátnych podnikov a debyrokratizácie štátnej správy, pričom všetky uvedené kroky mal prirodzene sprevádzať proces dôkladnej personálnej očisty. Radové obyvateľstvo sa na svoju stranu snažil nakloniť kvetnatými, avšak zároveň nekonkrétnymi plánmi týkajúcich sa otázky zlepšenia postavenia roľníkov, robotníkov, remeselníkov a živnostníkov či programu na podporu rodín. Završením Tukovho prejavu bol posledný 14. bod, v ktorom sa domáhal vyriešenia židovskej otázky.²⁹⁶

294 Generálov bez vojska sa nemáme čo obávať. In: Slovák, r. 1941, č. 17, s. 1; Politickí sektári nebudú už vyvolávať palácové revolúcie. In: Slovák, r. 1941, č. 18, s. 1.

295 Náš gardistický program. In: Gardista, r. 1941, č. 18, s. 1–2.

296 Tamže, s. 2.

Tukov trenčianskoteplický prejav možno teda chápať skôr ako prejav nespojnosti so smerovaním režimu, než impulz pre štátny prevrat.²⁹⁷ Ako aj sám dodal: „Zvoní sa na poplach, že HG a tí, ktorí patria do ideového kruhu HG chystajú rozvrat, že sa bude strieľať, že bude krviprelievanie a dokonca, že budú stáť bariéry prípadne i pred tou kaviarňou, v ktorej spomenutí páni každý deň „zachraňujú vlasť“. Môžem ich uspokojiť, nech sa neboja“.²⁹⁸ Vydanie obsahových smerníc národnosocialistického programu čiastočne utlmilo nepokojnú situáciu aj medzi obyvateľstvom. V niektorých okresoch Slovenska panovalo napätie a kádrovanie medzi HSLS a HG, ako to vo svojej správe zachytil napríklad okresný náčelník v Lovinobani: „*Toto pozostáva z toho, že členstvo strany s členmi HG sa začínajú hádať, čo je viac, či strana alebo garda. Do gardy sa tu votreli ľudia, ktorí cestou strany nevedeli svoje osobné záujmy uplatniť a teraz cestou gardy sa pokúšajú uplatniť sa. Snažia sa vytlačiť a odtisnúť starých pracovníkov pod rúškom národného socializmu... Hovorí sa síce aj na strane HSLS o jednotu národa a to isté aj na strane HG, lenže túto jednotu národa si nejednotným spôsobom /po svojom/ vysvetľujú*“.²⁹⁹

Záhadným zostáva dodnes postoj ministra vnútra a hlavného veliteľa HG A. Macha. Kým niektoré výpovede aktérov vtedajších udalostí jeho účasť na prípravách prevratu jednoznačne potvrdzujú, iné zasa opačne popierajú. Podľa slov náčelníka štábu HG O. Kubalu sa ešte začiatkom januára, pred Tukovým vystúpením obaja stretli s V. Nagelerom a jeho pobočníkom Hugom Höferom. Na schôdzke údajne A. Mach vyjadril svoje sklamanie z posalzburských pomerov a dlhodobého ignorovania jeho návrhov zo strany J. Tisa. Zmena sa mala docieľiť za pomoci HG: po veľkolepom nástupe v Bratislave by gardisti obsadili dôležité budovy, zatiaľ čo A. Mach by pod tlakom udalostí rokoval s prezidentom a domáhal sa od neho splnenia gardistických požiadaviek. Pri akcii sa počítalo i s vyzbrojením HG puškami a guľometmi.³⁰⁰ Na rozdiel od Kubalovej výpovede A. Mach akékoľvek zaangažovanie do priprav puču odmietal od prvých chvíľ – ako informácie o chystanej akcii vyplávali na povrch. Rovnaké stanovisko zastával pred Národným súdom; prepojenie s prevratom podobne odmietal aj vo svojom osobnom denníku: „...*Nemal som nič s Lichardusom,*³⁰¹ *ani o puči (ak bol chystaný, čo nepredpokladám v Kubalovi) som nevedel, ale dával som smernice k nástupu, aké v tom čase už od mesiacov sme robili. Azda som dával úpravy pre nástup v Bratislave... Stále sa hovorilo o pučoch a ja som naproti tomu až príliš na lopate hovoril o všetkom, čo som chcel, ako program uskutočniť. Ak by som bol chcel naozaj puč, nuž čo mi prekážalo urobiť ho alebo sa oň aspoň pokúsiť? Veď mal som žandárstvo, políciu, gardu!*“³⁰²

297 LETZ, Róbert: *Hlinkova slovenská ľudová strana (Pokus o syntetický pohľad)*. In: LETZ, Róbert - BARTLOVÁ, Alena - MULÍK, Peter (eds.): *Hlinkova slovenská ľudová strana v dejinách 1905 – 1945*. Martin 2006, s. 84.

298 *Náš gardistický program*. In: *Gardista*, r. 1941, č. 18, s. 2.

299 Štátny archív (ŠA) Banská Bystrica, f. Pohronská župa II. (PŽ II.), k. 12. *Situčné hlásenie okresného náčelníka Lovinobane za január 1941*.

300 SOKOLOVIČ, Peter: *Hlinkova garda 1938 – 1945*. Bratislava 2009, s. 304–305.

301 Jozef Lichardus – gardistický veliteľ, ktorý mal prevziať velenie nad pučistickými oddielmi HG.

302 Slovenský národný archív (SNA) Bratislava, f. Alexander Mach, k. 1. „Čierny zošit“.

Rozhodujúcim jazyčkom na váhach bol v konečnom dôsledku pravdepodobne postoj samotných Nemcov, ktorí si neželali neúmerne posilnenie radikálov a analogicky oslabenie Tisovej línie, garantujúcej stabilitu a nepochybne i sympatie majoritnej časti obyvateľstva. Silné memento pri akýchkoľvek ďalších úvahách o puči predstavovalo pre jeho projektantov vyriešenie sporu podobného charakteru – odohrávajúcim sa v rovnakom čase v spriatelnenom Rumunsku, kde Berlín jednoznačne podporil *Conducător*a Iona Antonesca na úkor Železnej gardy, rumunskej obdoby HG.³⁰³

Aj keď sa gardistickým kruhom nepodarilo pretlačiť svoje požiadavky revolučnou cestou, neznamenalo to, že by na ne rezignovali. Zápas za ich dosiahnutie pokračoval. Oddanosť národnosocialistickým ideám a najmä ich hlavnému predstaviteľovi Adolfovi Hitlerovi chcelo vedenie HG zdokumentovať akciou pri príležitosti jeho 52. narodenín v apríli 1941, kedy Hlavné veliteľstvo Hlinkovej gardy (HVHG) požiadalo miestne veliteľstvá, aby v mestách i obciach zozbierali podpisy gardistov k blahoželanu, ktorým „*vyjadria svoj hold Vodcovi nemeckého národa a Novej Európy*“. Podpisové hárky sa mali zviazať do knihy a zaslať Führerovi do Berlína.³⁰⁴ Ideálna príležitosť na posilnenie domácich mocenských pozícií sa HG naskytla už onedlho v spojitosti s vypuknutím nemecko-sovietskej vojny.

Reakcia HG bola expresne rýchla. Ihneď 22. júna 1941 sa pred Národným divadlom v Bratislave uskutočnila manifestácia, na ktorej nastúpili Hlinkova garda a Freiwillige Schutzstaffel. Spomedzi politických predstaviteľov sa jej zúčastnili O. Kubala, Tido J. Gašpar a pohlavári nemeckej menšiny Franz Karmasin a Walter Donath. V otváracom hlavnom prejave náčelník štábu HG poďakoval Nemecku za ponúknutú možnosť zapojiť sa do „*krížovej výpravy*“ proti bolševizmu a ubezpečil verejnosť o pripravenosti HG: „*Sme vďační veľkému Führerovi, že nám umožnil byť účastníkmi tohto veľkého boja svetov: Sveta cti, národnej hrdosti proti svetu zloby, krvavej anarchie a židobolševizmu... Ano, tak ako vždy, i teraz bude Hlinkova garda na stráži a s HG celý národ ako jeden*...“³⁰⁵

Forma, akou mala byť HG „na stráži“, však bola opäť neurčitá. HVHG začalo spočiatku prostredníctvom tlačového orgánu *Gardista* apelovať na jej príslušníkov, aby sa dobrovoľne hlásili na front. Príkladom im mali ísť O. Kubala a zástupca Jozef Ďuriš, ich vzor mali nasledovať i všetci členovia veliteľského zboru, pokiaľ boli záložnými vojakmi, poddôstojníkmi alebo dôstojníkmi. O frontovom nasadení rozhodoval prihládajúc na vyšší záujem hlavný veliteľ HG. Už v počiatočných dňoch na výzvu zareagovalo viacero okresných veliteľov HG, vrátane nemobilizačných ročníkov, ktorým HVHG nemohlo vyhovieť. *Gardista* zdôrazňoval, aby zamietnutie žiadosti nepokladali za osobné poníženie, ale aby zvýšeným výkonom v gardistickej práci napomáhali blahu celej organizácie.³⁰⁶

303 O situácii v Rumunsku bližšie pozri: ȚIU, I.: *The legionary movement after Corneliu Codreanu: from the dictatorship of King Carol II to the communist regime (February 1938 – August 1944)*. New York 2010.

304 A MSNP Banská Bystrica, f. VIII, k. 6, príř. č. 288/61. *Rozkaz miestnym veliteľstvám HG z 10. 4. 1941*.

305 *Radostné vzrušenie na celom Slovensku*. In: *Gardista*, r. 1941, č. 141, s. 3.

306 *Gardistické vlastenectvo*. In: *Gardista*, r. 1941, č. 143, s. 3.

O dva dni nato, 24. júna 1941 navštívila delegácia HVHG a HVHM premiéra V. Tuku, ktorého „uistili o svojej oddanosti a dali sa mu úplne k dispozícii“. Zodpovedala sa zároveň otázka, akú úlohu má HG zohrať na poli bezpečnosti po zapojení Slovenskej republiky do vojny proti Sovietskemu zväzu. Minister národnej obrany gen. Ferdinand Čatloš nepočítal s jej bojovým využitím a poveril ju organizáciou a zaistením poriadkovej služby.³⁰⁷

HG mala v podmienkach mimoriadnych pomerov vypomáhať predovšetkým pri výkone strážnych úloh. Gardisti hliadkovali na úsekoch dôležitejších cestných komunikácií, hlavne v blízkosti priemyselných fabrík – režimoví funkcionári sa totiž obávali, že by ich mohli komunisti pomaľovať komunistickými heslami a symbolmi.³⁰⁸ Zosilnené hliadky tvorené príslušníkmi HG boli zasadené tiež na stráženie skladísk a zasiatych obilných plôch, ktoré nestihli byť pre mobilizáciu mužov do armády zožaté. Vojnový stav sa dotkol tiež všetkých plánovaných športových akcií HG a župného zjazdu v Žiline, ktoré boli zrušené.

V ovplyvňovaní verejnej mienky zohrával dôležitú tradične denník *Gardista*. Tlačový orgán HG mal všetky správy o priebehu nemecko-sovietskej vojny čerpať od Deutsche Nachrichten Büro prostredníctvom Slovenskej tlačovej kancelárie a „komentovať tento boj ako zápas Európy o slobodu národov a o zaistenie slobody náboženského života a súkromného majetku, jednak hlavne pre ruské obyvateľstvo a jednak pre občanov celej Európy. Z toho vysvitá, že nemožno v dennej tlači vyzdvihnúť, akoby išlo o vojnu s najsilnejším nepriateľom, ale že je toto len časť veľkej vojny, ktorá sa vedie pod vedením Veľkonemeckej ríše o záchranu najväčších ľudských hodnôt“.³⁰⁹ Neutrálne články týkajúce sa Stalinovej ríše zo stránok *Gardistu* úplne vymizli a nahradili ich príspevky, ktoré, akiste s propagandistickým podtónom, no v podstate pravdivo zobrazovali realitu „sovietskeho raja“. Ideovo-výchovnou prácou boli poverené tiež jednotlivé miestne veliteľstvá HG. Ich propagační referenti mali zachytávať svedectvá prvých navrátilcov z východného frontu, ktorí sa po reorganizácii Rýchlej skupiny vrátili ešte v lete domov a počas svojho krátkeho pobytu v ZSSR videli na vlastné oči „ukrutnosti a zhnutý systém komunizmu“. Referenti mali všetky výpovede a korešpondenciu vojakov postúpiť okresným veliteľstvám HG za účelom ich propagačného využitia. Niektorí gardistickí velitelia vnímali danú situáciu ako „najlepšiu príležitosť, aby sa niektorí pomýlenci zaťaženi komunistickou ideológiou preporodili v duchu národného socializmu“.³¹⁰ I keď množstvo ľudí nepochybne na základe tradovaných príbehov z ťaženia proti Sovietskemu zväzu zo svojich proruských postojov vytriezvelo, žiadne „preporodenie“ spoločnosti pod záštitou HG sa nekonalo.

Za regres svojho spoločenského statusu si však do veľkej miery mohla garda sama, resp. jej čelní funkcionári, ktorých reči o boji proti boľševizmu zostali znova iba planými frázami na novinovom papieri. Skutočnosť bola taká, že kým tisíce brancov

riskovali v operácii „Barbarossa“ svoje životy, gardisti si zväčša hovelí v bezpečí svojich domovov. Rozpor medzi slovami a skutkami najcitlivejšie vnímali frontoví vojaci. Na domáce šafárenie HG si utvárali vlastný názor, ktorý premietali do úsmevných, no z veľkej časti pravdivých rýmovačiek typu: „*Vojaci na fronte, životy dajú a gardistov doma vyznamenajú... Niekomu je dnes dobre, niekomu zle, najlepšie je tomu, kto arizuje... Gardistom sa doma dobre bojuje, keď im granát, mína neexploduje*“³¹¹ a pod.

Na podobné neprijemné reči podryvajúce povesť HG reagovalo HVHG iniciovaním vskutku utopistickej akcie v novembri 1942. Jej cieľom bolo vytvoriť samostatnú gardistickú jednotku s vlastným velením, ktorá mala byť zasadená do bojov na východnom fronte. I keď si samo uvedomovalo, že príspevok takéhoto útvaru k vojnovému úsiliu nacistického Nemecka nemôže byť iný, než zanedbateľný, tento krok prezentovalo predovšetkým ako dobrú skúsenosť a ďalší plusový bod v „borbe“ za národnosocialistickú Novú Európu: „*Pre seba získame tam pevnosť, tvrdosť, spokojnosť svedomia a prehĺbime i s touto obeťou svoju oddanosť k národnej veci*“. Pre HVHG nebol dôležitý počet prihlásených dobrovoľníkov, skôr samotný fakt vytvorenia jednotky, ktorý mal pošpienenú reputáciu HG očistiť nielen v očiach verejnosti, ale najmä vojakov slovenskej armády. Pripravovaná náborová akcia sa však napokon skončila absolútnou blamážou. Podľa dokumentov slovenskej armády sa na front prihlásilo celkovo iba 166 gardistov – dobrovoľníkov (19 dôstojníkov, 69 poddôstojníkov a 78 gardistov); štatistiky HVHG vykazovali len o čosi vyššie čísla (201 mužov, z toho 36 dôstojníkov, 75 poddôstojníkov a 90 gardistov).³¹² Súčasne treba poznamenať, že s bojovým nasadením HG nepočítalo ani MNO, ktorého vzťahy s „politickým vojskom“ HSES boli dlhodobo chladné.³¹³

Rok 1941 nebol pre HG významný len z hľadiska dynamickosti spoločenského vývoja, ale aj z hľadiska vytvorenia pevného základu organizačnej štruktúry, ktorá sa prijatím *Organizačného poriadku Hlinkovej gardy* definitívne ustálila. Organizačný poriadok potvrdzoval územnosprávne členenie platné od zrušenia pôvodných gardistických žúp. V šiestich župách, zhodných s administratívnymi župami (Bratislavská, Nitrianska, Trenčianska, Tatranská, Pohronská, Šarišsko-zemplínska) pôsobili celkovo 59 okresných veliteľstiev.³¹⁴ Tým podliehali jednotlivé miestne veliteľstvá, ktoré tvorili najnižší článok hierarchie HG.

311 KUBIŠ, Róbert: *Spomienky na druhú svetovú vojnu*. In: LACKO, Martin (ed.): *Denníky a spomienky vojakov z východného frontu 1941–1944*. Trnava 2006, s. 130.

312 SOKOLOVIČ, P.: *Hlinkova garda 1938–1945*, s. 322–324.

313 BAKA, I.: *Spolupráca a vzťahy medzi Hlinkovou gardou a Slovenskou armádou (1939–1941)*. In: *Vojenská história*, r. 2002, č. 1, s. 121–122.

314 *Organizačný poriadok Hlinkovej gardy*. Bratislava 1941, s. 3–4. Výnimkou bola Gelnica, ktorá síce územne spadala pod Tatranskú župu, avšak z komunikačných dôvodov sa HVHG rozhodlo jej okresné veliteľstvo začleniť do Šarišsko-zemplínskej župy. Tamtiež, s. 3.

Ďalšie OVHG boli podľa žúp nasledovné: Bratislavská župa: Bratislava – mesto, Bratislava – vidiek, Modra, Trnava, Malacky, Senica, Skalica; Nitrianska župa: Nitra, Hlohovec, Topoľčany, Zlaté Moravce, Prievidza; Trenčianska župa: Trenčín, Myjava, Piešťany, Nové Mesto nad Váhom, Bánovce nad Bebravou, Ilava, Púchov, Považská Bystrica, Žilina, Veľká Bytča, Kysucké Nové Mesto, Čadca; Tatranská župa: Ružomberok, Turčiansky Sv. Martin, Dolný Kubín, Námestovo, Trstená, Liptovský Sv. Mikuláš, Poprad, Kežmarok, Spišská Stará Ves, Spišská Nová Ves, Stará Ľubovňa, Levoča; Šarišsko-zemplínska župa: Prešov, Sabinov, Bardejov, Giraltovce, Vranov nad Topľou, Trebišov, Vyšný Svidník, Stropkov, Medzilaborce, Humenné, Michalovce.

307 HM u predsedu vlády Dr. Tuku. In: *Gardista*, r. 1941, č. 144, s. 6.

308 A MSNP Banská Bystrica, f. VIII, k. 6, príř. č. 288/61. *Rozkaz okresného veliteľa HG vo Zvolene z 29. 7. 1941*.

309 ŠA Banská Bystrica, f. PŽ II., k. 11, č. 1868/41. *Smernica Ústredne štátnej bezpečnosti pre tlač z 26. 6. 1941*.

310 A MSNP Banská Bystrica, f. VIII, k. 6, príř. č. 288/61. *Rozkaz OVHG vo Zvolene z 29. 7. 1941*.

Organizačný poriadok vymedzoval predovšetkým kompetencie gardistických funkcionárov od hlavného veliteľa, náčelníka štábu, okresných a miestnych veliteľov, cez ich zástupcov, pobočníkov, referentov až po župných inšpektorov a špecializované oddelenia HVHG. Rovnako definoval aj práva a povinnosti členov HG a predpoklady prijatia do organizácie. Od žiadateľa o členstvo sa okrem tradičných podmienok (vek nad 20 rokov, členstvo v HSLS, mravná zachovalosť, politická bezúhonnosť, telesná schopnosť) vyžadovalo po novom preukázanie árijského pôvodu rodičov a starých rodičov po oboch líniách a čestné prehlásenie, že nikdy nebol členom slobodomurárskej lóže alebo Rotary klubu.³¹⁵ Prijatiu podľa smerníc predchádzala účasť žiadateľa na výcviku, pričom konečné slovo mal po uplynutí čakacej lehoty miestny veliteľ na základe posudku od spravodajského, osobného a výcvikového referenta MVHG.³¹⁶ Uchádzač sa stal plnohodnotným príslušníkom HG po zložení prisahy v znení: „*Prisahám na živého Boha, že mi zákon večného vodcu Andreja Hlinku: „Za Boha život – za národ slobodu“, bude najvyšším rozkazom. Prisahám, že verne budem plniť rozkazy nadriadených a radšej padnem, než by som zradil. Tak mi, pán Boh, pomáhaj! Na stráž!*“³¹⁷

Začiatkom roka 1941 sa rovnako previedla úprava oslovení v služobnom styku, keď zaužívané oslovenie „brat“ nahradil termín „kamarát“. Väčšiu oficiálnosť však prehlbilo zavedenie vykania, ktoré predtým nejestvovalo.³¹⁸ Vzhľadom na skutočnosť, že HG bola roku 1941 na vrchole síl, trochu paradoxne vyznievajú hlásenia o poľavovaní disciplíny v organizácii. Vyššie miesta sa sťažovali na neporiadok v spisoch jednotlivých veliteľstiev, nedostatočnú disciplínu v služobnom styku s nadriadenými.³¹⁹ Kritické hlasy sa rovnako ozývali i voči používaniu zlých súčastí rovnošiát počas nástupov.³²⁰ Tieto prehrešky mali dozaista súvis s faktom, že nádeje mnohých gardistov vkladane do členstva v organizácii sa nenaplnili. Úpadok členstva HG prehlbili ďalšie čistky medzi radovými členmi i funkcionármi HG prebiehajúce od novembra 1941. Z iniciatívy poradcu V. Nagelera mali byť vylúčení jednotlivci, ktorí do gardy vstúpili v strachu pred perzekúciou za svoju činnosť počas ČSR, miestami vyložene komunistického alebo protiuďadckého charakteru a kriminálnici škodiaci menu organizácie.³²¹

Z hľadiska organizačnej štruktúry HG je zaujímavé, že v prelomovom roku sa na manifestáciách pri príležitosti 2. výročia samostatnosti po prvýkrát predstavili Vybrané jednotky HG.³²² Vybudovanie elitných zborov v rámci HG však neznamenal, že ostatné zložky organizácie budú nejakým spôsobom spoločensky degradované. Naopak, garda sa naďalej sama pasovala za elitu národa a svojich príslušníkov vydávala za prototyp správneho Slováka. HVHG v snahe vytrhnúť svojim oponentom z rúk čo najviac protiargumentov napádajúcich tento vzorec, sa uchýľovalo miestami

315 Organizačný poriadok Hlinkovej gardy, s. 5–6.

316 Tamtiež, s. 7.

317 Tamtiež, s. 10.

318 ŠA Banská Bystrica, f. Okresný ľudový súd (OLS) v Modrom Kameni (MK), 4/45 Ján Klikáč. Rozkaz OVHG v Modrom Kameni z 31. 1. 1941.

319 A MSNP Banská Bystrica, f. VIII, k. 6, príř. č. 288/61. Rozkaz OVHG vo Zvolene z 20. 11. 1941.

320 Tamtiež. Rozkaz OVHG vo Zvolene z 10. 9. 1941.

321 KÁRPÁTY, Vojtech: *Vybrané jednotky Hlinkovej gardy 1941–1944*. In: Pamäť národa, r. 2007, č. 1, s. 17–18.

322 K histórii Vybraných jednotiek HG bližšie pozri: KÁRPÁTY, V.: *Vybrané jednotky Hlinkovej gardy 1941–1944*, s. 6–20.

ku kurióznym opatreniam. Čelné miesto medzi nimi zaujímala slovakizačná akcia z prelomu rokov 1940/1941. Vedenie organizácie vtedy požiadalo všetkých funkcionárov a členov HG s maďarsky znejúcim priezviskom, aby si ho poslovenčili alebo prijali slovenské priezvisko. Z veliteľa HG v Považskej Bystrici Tichomíra Lengyela sa tak stal Tichomír Javor, z okresného veliteľa HG vo Zvolene Jána Murányiho Ján Muránsky atď. Niektorí vyslovene na gardistov apelovali, „*aby poslovenčovaniu bola u nás gardistov venovaná tá najväčšia pozornosť, lebo není možné v HG trpieť takých ľudí, ktorí majú neslovenské mená*“.³²³

Každopádne popri všetkých ostatných úlohách zostávalo prvoradým cieľom gardy výraznejšie dopredu posunúť riešenie židovskej otázky. Mnohí funkcionári a exponovanejší členovia HG už niekoľko mesiacov participovali na arizačnom procese; tým však ich predstavy neboli zďaleka naplnené. Čiastočné uspokojenie im prinieslo až prijatie tzv. Židovského kódexu 9. septembra 1941, ktorým sa podľa *Gardistu* začala „*rasistická očista Slovenska*“ na „*ochranu čistoty krvi slovenskej*“. Denník s potešením konštatoval, že zákon stanovoval prísne tresty i pre „bielych Židov“, t. j. osoby napomáhajúce Židom.³²⁴ Dovtedy totiž pri rekvirčných a iných protizidovských akciách narážali na neochotu spolupráce zo strany štátnych úradov, žandárstva či polície. Sťažnosť miestneho veliteľa HG v Banskej Bystrici Jána Antola je akiste len jedným z názorných príkladov večnej nespokojnosti gardistov: „*Hlinkova garda v Banskej Bystrici sa snaží uskutočňovať protizidovské opatrenia. Spolu s FS ide za každým prípadom, kde je čo len zdanie, že Židia by nekonali dľa zákona. Všetky prípady hlási okresnému úradu, tu sa však buď nerobí nič, alebo tresty sú tak malé, že úrad sa vystavuje posmechu. A samozrejme, že trpí tým aj HG, lebo my za vecou ideme statočne a na koniec námaha vyznie na prázdno. Tým odpadá chuť všetkým, ktorým očista leží na srdci. I žandárstvo a polícia sa mi súkromne zdôverily, že s nechuťou a obavou robia akékoľvek oznámenia, lebo často za to dostanú ešte vynadané od trestného sudcu*“.³²⁵

HG tak najdôležitejšia úloha prischla opäť v oblasti propagandy. Koncom roka 1941 zorganizovala napríklad akciu, pri ktorej gardisti polepili židovské nehnuteľnosti nálepkami s textom „To je on“.³²⁶ Nepokoje vo viacerých mestách vzbudilo aj premietanie nemeckého filmu *Žid Süß*. Xenofóbne prejavy zaznamenali i v gemerskej obci Kokava nad Rimavicou, kde obyvateľstvo po premietaní snímky v kine HG vyšlo v bujarej nálade do ulíc a počas noci pomaľovalo domy a modlitebňu miestnych Židov heslami „Žid Süß“, „Kokavský Žid Süß“, „Židia von“, „Toto tu nemá byť“ a „Obec toto netrp“.³²⁷ Dehumanizačná kampaň sprevádzaná pouličnými výtržnosťami vyústila o rok neskôr do tragédie židovského obyvateľstva, na ktorej mala nemalý podiel aj HG. Asistencia gardy pri deportáciách Židov bola paradoxne poslednou „veľkou“ úlohou v jej krátkej histórii. V priebehu roka 1943 sa organizácia začala samovoľne rozkladať, až vo svojej pôvodnej podobe napokon takmer zanikla.

323 ŠA Banská Bystrica, f. OLS MK, 4/45 Ján Klikáč. Rozkaz OVHG v Modrom Kameni z 31. 1. 1941.

324 *Rasistická očista Slovenska*. In: *Gardista*, r. 1941, č. 201, s. 3.

325 ŠA Banská Bystrica, f. OLS v Banskej Bystrici, 69/45 Karol Bulla. *List J. Kollára Hlavnému veliteľstvu HG z 15. 11. 1940*.

326 A MSNP Banská Bystrica, f. VIII, k. 6, príř. č. 288/61. Rozkaz zástupcu okresného veliteľa HG vo Zvolene z 2. 10. 1941.

327 ŠA Banská Bystrica, f. PŽ II., k. 12. *Situačné hlásenie okresného náčelníka v Hnúšti za október 1941*.

Príloha

14 bodov slovenského národného socializmu

vyhlásených V. Tukom 21. 1. 1941 v Trenčianskych Tepliciach

1. Slovenský ľud je súhrnom slovensky hovoriacich a cítiacich ľudí, či tu, či za hranicami. Doma žiadame, aby každý bol povinný bez rozdielu veku, stavu, náboženstva zúčastniť sa na národnej práci. Aká úloha má pripadnúť jednotlivcovi, povedal jasne veľký Führer, keď vyhlásil: Leistung und Können ist alles. „Schopnosť a výkon je všetko.“

2. Vyhlasujeme, že duševné a hmotné hodnoty nepatria jednotlivcovi, ale sú národným bohatstvom, a práve preto musia byť v spoľahlivých rukách a včlenené do veľkolepej sústavy pod štátnym vedením a dozorom. Keďže osobná iniciatíva na podnikateľstve má ohromný význam, nebudeme robiť len veľké štátne investície, ale ideme pomáhať i jednotlivcovi investovať a podnikať. Ideme mobilizovať všetok národný kapitál, ale zisk normalizovať.

3. Chceme vzorné spolunažívanie s národnými skupinami, ktoré s nami spolu žijú na území Slovenska, a to tak, aby mali účasť na štátnom a spoločenskom živote, ako im to podľa božského a ľudského práva prináleží. Chceme najmä priateľsky a čestne nažívať s našimi Nemcami, s ktorými nás viaže storočná tradícia a osudové spoločenstvo a najmä to, že máme spoločné národnosocialistické chápanie života.

4. Chceme reformu Snemu. Snemy majú dejiny a mali aj svoju tragédiu. V jedných štátoch rozhodovalo sa o kandidátoch snemu v plutokratických salónoch, v iných v slobodomurárskych lóžach. Napríklad v Prahe rozhodovala o najťažších problémoch hradná klika. Snem bol len cirkusom, takže aj sami Česi ho nazývali „žvanírnou“. Nežiadajte odo mňa, aby som kritizoval náš Snem. Čo mohol urobiť, urobil, avšak Snem, ako dnes je, nesrovnáva sa so zásadou osobnej zodpovednosti, na ktorej je vybudovaný národnosocialistický systém. V anonymnom sneme stráca sa osobná zodpovednosť a osobné svedomie. Medzi našimi terajšími poslancami sú aj cenní a dobrí ľudia. Tí môžu dostať a dostanú inú veľavýznamnú úlohu, kde svoje osobné kvality pod osobnou zodpovednosťou budú môcť vyvíňať. Slovenský snem v takej forme, aký je dnes, je anachronizmom a tí páni, ktorí pridržiavajú sa tohto Snemu, dovolaávajú sa demokracie, môžu sa dočítať aj v novinách, že napríklad americký snem odhlasoval Rooseveltovi, ako predsedovi vlády, plnú zákonodarnú moc. Náš Snem musí sa zreformovať, lebo hrozí nebezpečenstvo, že by sa tu zahniezdila demokratická skazonosná mentalita. Môj návrh, ktorý som podal minulého týždňa pánu prezidentovi Republiky, znie tak, že zákonodarná moc má byť presunutá až na nepatrné výnimky na vládu. Národ má plnú garanciu v osobách vlády a najmä v tom, že bez podpisu hlavy štátu vláda nemôže vydať zákon. Snemu zostanú rezervované slávnostné a mimoriadne vážne úlohy, ako napríklad zmena Ústavy. Počut' aj to, že predtým sme sa domáhali, aby sme dostali Snem, a dnes chceme zahodiť Snem do starého železa. Z toho vidíte, ako slabo stoja títo páni, ktorí takýmito argumentami chcú zahatiť svetový prúd, ktorý smieta starodávne demokratické zmeny.

5. Na stole pána prezidenta leží môj návrh o reforme administratívy. Žiadame reformu žúp, ktoré tak, ako sú dnes, sa neosvedčily. Žiadame reformu našej finančnej administratívy čo sa týka spravodlivosti na daniach a žiadame tiež reformu v hospodárení v štátnych podnikoch. Žiadame racionalizáciu, zrýchlenie, zjednodušenie štátnej správy a najmä očistu v osobách. Úradníci z povolania majú byť doplnení dobrovoľnými úradníkmi. Lutujem úradníkov, lebo mnohí z nich sú strojmi na aktá. Národnosocialistickým zriadením štátu každý šéf úradu, každý prednosta, každý starosta alebo vládny komisár chová sa voči svojmu úradu tak, ako by to bol podnik. Venuje sa mu celou dušou. Aj po inej stránke lutujem našich úradníkov. Odmena, ktorú dostávajú, je nedôstojná. Môj návrh chystá sa značne zvýšiť úradnícke platy a moji spo-

lupracovníci našli už aj úhradu. Sú ešte miliónové dôchodky, ktoré doteraz sa šikovne skrývaly, takže naše daňové úrady nemôžu na ne položiť ruku. Z týchto príjmov budeme v budúcnosti uhradzovať nedostatok na platoch našich úradníkov.

Musím osobitne spomenúť veľavýznamný úrad, ktorý je vystavený mnohej kritike, ale kto je zasvätený do práce tohto úradu, musí pred ním sňať klobúk. Je to Úrad propagandy, vzorne vedený v národnosocialistickom a gardistickom duchu našim milým kamarátom Murgašom. Tento úrad má totiž vznešenú úlohu vychovať národ a naučiť ho ideovému chápaniu života, citu pre pospolitosť a obetavosť. Aby tento úrad mohol konať ešte dokonalejšie svoju úlohu, musí dostať nový organizačný a pracovný poriadok. Návrh tiež leží na stole pána prezidenta Republiky.

6. Namiesto doterajšieho liberalistického právneho poriadku žiadame na základe národnosocialistického prirodzeného práva usporiadať pomery nášho roľníctva, robotníctva a drobného remeselníctva. Pôda patrí roľníkovi, ktorý ju obrába. Sú síce určité snahy, aby si páni mohli kupovať pôdu, lebo je to vraj najistejší spôsob uložiť kapitál. Takúto novú šľachtu nepotrebujeme! Pripustíme možnosť kúpiť si majetok pod jednou podmienkou, totiž, že to bude vzorný majetok, prípustný každému roľníkovi, a na tomto majetku bude hospodárska škála pre roľníckych synov. Nepripustíme špekuláciu s pôdou. Kto by zanedbával svoj majetok, tomu ho vyvlastníme a dáme svedomitému roľníkovi. Sme za zásadu, aby sa utvorily samostatné sedliacke dvory. Nedovolíme, aby sa sedliacke majetky rozkúskovaly. Určime minimum. Celý štátny aparát so svojimi všetkými finančnými možnosťami musí sa zasadiť o to, aby sa umožnila roľníctvu zvýšená výroba a aby sa upravily tržné ceny. Chceme, aby roľník zostal roľníkom a aby netiahl každý rok tisíce a tisíce do miest. K tomuto programu patrí oslobodenie roľníctva od dlžôb.

7. Vláda poctivo chápe otázku robotnícku. Na to máme dôkazy v rozličných vládnych nariadeniach z minulého roku, ktoré smerovali k úprave pláce a k výstavbe rodinných domčekov. Zostáva však ešte niečo. Robotník má mať účasť na zisku podniku, kde pracuje. Niektorí páni si mysleli, že roľnícky problém sa vyrieši tým, že roľník za mlieko môže dostať o 5 hal. viac, alebo tým, že robotníkov sa zvýši plat o 5 – 10 percent. To robili i kapitalisti, Židia, že zvyšovali plácu.

Čo národný socializmus žiada, je to, aby roľníctvo a robotníctvo bolo postavené na roveň s ostatnými národnými složkami. Tomuto sa nedivte, že sa tento program netýka miliónárov.

8. Musíme sa starať o našich remeselníkov a živnostníkov, lebo nielen práca je cennosťou a hodnotou, ale cennosťou je i podnikavý duch. Kým komunizmus zatracuje osobné podnikateľstvo, národný socializmus napomáha zdatným remeselníkom a živnostníkom a samostatnému podnikaniu.

Kým demokracia odkazovala ľudu, aby sa každý jednotliviec staral sám o seba, národnosocialistický program má ako hlavný nadpis: Výživa a blaho národa a v tom sústavne budované úlohy každej vrstvy, aby nebola konkurencia, ale aby sa vzájomne dopĺňovali.

9. Národnosocialistický systém žiada, aby každý občan, okrem toho, že pracuje pre seba, konal aj prácu nehonorovanú pre národ. Ja by som túto novú občiansku povinnosť nazval čestnou národnou robotou.

10. Naša ústava hovorí krásne o všeobecnej povinnosti práce. Ideme to teraz aj uskutočňovať. Práca je najvyššou hodnotou. Každý občan musí pracovať, ale tej práci prináleží aj česť. Kým demokratické a liberalistické režimy rozbili národ na dve polovice – na zamestnávateľov a zamestnancov, národný socializmus spája ich v jednotný front, a keby sa voľakom nechcelo pracovať, na to sú národnosocialistické pracovné tábory.

11. Koreň národného života je rodina. Starat' sa o zdravie rodiny, podporovať, aby ľudia mohli sa čím skôr ženiť, prídavky na deti a výchova dievčat, aby sa mohly stať hodnými manželkami a matkami.

12. V minulých časoch účasť človeka na kultúrnych výdobytkoch, na vzdelanosti, na usťachtilých zábavách bola odvislá od hmotného postavenia. Národný socializmus hlása právo každého na všetky kultúrne a iné vymoženosti.

13. Myslím, že mnohí z vás pamätajú sa na moju reč, ktorú som povedal v Nitre. Z mnohých strán mi naznačili, že takú kresťanskú reč málokto na Slovensku povedal, a čo sa mi dostalo po tejto reči? Bol som vyhlásený za nepriateľa kňazstva, kresťanstva a Cirkvi, pretože som sa pridal na národnosocialistickú líniu. Nuž, trinásty bod nášho programu znie: Náboženstvo ako podklad každého mravného života je štátom chránené a sluhovia boží budú zabezpečení zo štátnych peňazí. Kňazské príjmy majú byť rozdelené medzi duchovnými podľa zásad sociálnej spravodlivosti. Kradmé ruky pokúsily sa štváť proti mne a proti národnosocialistickým gardistom, hovoriac: Dajte si pozor, bez kňazstva to nepôjde. Kamaráti, slovenské kňazstvo, tak katolícke, ako i evanjelické, bolo vždy šíkom slovenských národovcov. Slovenskí kňazi mali vždy slovenské srdcia a čo dokázali v minulosti, dokazujú to teraz a dokážu to i v budúcnosti. Je pravda, bez kňazov národnosocialistický program na Slovensku nie je uskutočniteľný, ale hovorím tu tak, aby aj tí kňazi, ktorí nám tak blízko stoja, upozornili svojich kolegov: Bez národného socializmu ani kňazstvo nebude môcť pracovať tak, ako si želá. Stará demokracie je mŕtva. Dnes možno voliť len medzi dvoma eventualitami: národný socializmus alebo komunizmus. Jeden z mladých kňazov, medzi ktorými máme toľko oduševnených národných socialistov a gardistov, napísal mi nedávno list, ktorým mi oznamuje, že prvý piatok každého mesiaca venuje svätú omšu za mňa a za tým účelom, aby mi Pán Boh pomáhal uskutočňovať kresťanstvo v smysle národného socializmu. Kto vie, čo je svätá omša, a kto vie, čo znamená prvý piatok v mesiaci, môže si predstaviť, akou radosťou a nádejou ma naplňa táto krásna obeta.

14. Vyriešiť konečne židovskú otázku.

TUKA, Vojtech: Náš gardistický program. In: Gardista, r. 1941, č. 18, s. 2.

ILEGÁLNA KOMUNISTICKÁ STRANA SLOVENSKA DO JÚNA 1941

VOJTECH KORIM

V politických dejinách Slovenska v období rokov 1938 – 1945 sa vynára aj veľmi dôležitá otázka, prečo treba skúmať a študovať aj históriu komunistického odboja, vrátane dejín ilegálnej Komunistickej strany Slovenska (KSS). Podľa nášho názoru v prvom rade preto, aby sme lepšie chápali celý kontext spoločenského vývoja v uvedenom období, a to na Slovensku, ale aj v celosvetovom meradle. Ďalším dôvodom je nutnosť pochopiť základné súvislosti histórie odboja, jeho hlavných smerov a hnutí, ako aj celý odbojový proces v komplexe jeho zložitých a často protirečivých javov a problémov. Tretím dôvodom je skutočnosť lepšie spoznať historické procesy na Slovensku a v Československu jednak po roku 1945, ale najmä po februárových udalostiach v roku 1948, keď sa viacerí odbojoví činitelia stali postupne poprednými funkcionármi štátu a Komunistickej strany Československa. V tomto zmysle sú predmetom záujmu historikov najmä personálne vzťahy a ľudské osudy účastníkov protifašistického odboja.

V uvedených súvislostiach sú pre obdobie rokov 1938 – 1941 ťažiskové najmä dve oblasti, a to organizačná činnosť a personálna štruktúra ilegálnej KSS a programové línie v slovenskom komunistickom odboji a ilegálnej KSS.

Z hľadiska organizačnej práce a personálnej štruktúry ilegálneho komunistického hnutia môžeme vyčleniť dve základné vývojové etapy. Prvá etapa trvala od októbra 1938 do marca až mája 1939, keď sa uskutočnila závažná štátoprávna zmena (presne 14. marca 1939 vznik Slovenského štátu a sformovalo sa prvé ústredné vedenie ilegálnej KSS, máj 1939).

Druhou etapou je potom spoločensko-politický vývoj do leta 1941 a rámčujú ju vypuknutie nemecko-sovietskej vojny (22. jún 1941) a rozbitie ilegálnej siete prvého ústredného vedenia v júli a auguste 1941. Prvá vývojová etapa ilegálneho komunistického hnutia začína začiatkom októbra 1938, keď relatívne rýchlo končí legálna pôsobnosť komunistickej strany na Slovensku.

Na pomníchovský vývoj reagovalo posledné legálne rokovanie krajinského vedenia KSČ, ktoré sa uskutočnilo v žilinskom hoteli Astória 6. októbra 1938 za účasti vedúcich funkcionárov KSČ na Slovensku, vrátane poslancov a senátorov, členov stranického aparátu a oblastných tajomníkov strany. Pôvodne jeho hlavnou úlohou bolo prerokovanie uznesenia rozšíreného zasadania ÚV KSČ zo 4. októbra 1938 a jeho aplikácia pre prácu strany v podmienkach Slovenska. V doterajšej odbornej literatúre existujú na obsahové zameranie tohto významného zasadania nejednoznačné názory, keďže sa o jeho priebehu nezachovali žiadne oficiálne dokumenty, ani zmienky v sú-